

Notícies històriques sobre el comerç de les plomes a les Illes Balears entre els segles XIV-XVI

Ramon ROSSELLÓ i Jaume BOVER

SHNB

SOCIETAT
D'HISTÒRIA
NATURAL DE LES
BALEARIS

Rosselló, R. i Bover, J. 2016. Notícies històriques sobre el comerç de les plomes a les Illes Balears entre els segles XIV-XVI. *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears*, 59: 89-103. ISSN 0212-260X. Palma de Mallorca.

A les Balears hi ha notes històriques disperses sobre el comerç de les plomes a Mallorca als s. XIV-XVI. En aquest article es donen a conèixer dades sobre plomes utilitàries i decoratives de Mallorca.

Paraules clau: *plomes, comerç, Mallorca S. XIV-XVI.*

NEWS ON HISTORICAL TRADING DOWN TO THE FEATHERS IN THE BALEARIC ISLANDS S. XIX-XVI. In the Balearic Islands there are historical notes scattered about the commerce of feathers in Mallorca in the s. XIV-XVI. This article announces data on utility and decorative pens in Mallorca.

Keywords: *feathers, commerce, Mallorca S. XIV-XVI.*

Ramon ROSSELLÓ, Caritat, 14. 07200 Felanitx, Balears; Jaume BOVER, Can Joan Gran, 7. 07159 s'Arracó, Balears, beniaurelia@outlook.es

Recepció del manuscrit: 10-oct-16; revisió acceptada: 30-des-16.

Introducció

¿De qué serveix pintar les cambres, enriquir les vares per a les cortines, revestir amb teles el vestibul, cobrir el trispol, compondre un llit farcit de plomes, recobert de sedes, cobert amb cortines o amb un mosquiter?

Doncs està escrit: “Quan es mori no s’endurà res, no el seguiran les seves riqueses”. [Salm 48, 18].

Cardenal Giovanni Lotari di Segni, després Innocenci III, papa (1160-1216): *De miseria humane conditionis, Liber secundus. XL: De ornatu persone et mense et domus*. Escrit el 1195.

Les plomes han estat objecte d’atenció dels homes des d’antic i en cultures diverses.

L’absència de residus de plomes a les excavacions és degut a la descomposició de gran part de la matèria orgànica. La troballa de restes és excepcional. En canvi la documentació escrita o gràfica és més abundant.

Mallorca com a lloc de producció de plomes

Malgrat les notícies sobre la producció i comerç de les plomes a Mallorca, sien escases es poden reconstruir aproximadament les seves característiques i abast.

Els productes principals de les albuferes i zones humides, eren la pesca i la caça d’ocells aquàtics comestibles, a més de les plomes i ous per a consum humà, i com a subproductes, els joncs, les canyes i la llenya.

Aquestes zones humides eren el lloc d'aprovisionament dels recol·lectors de plomes. Era una feina regulada i remunerada per contracte entre el propietari de l'albufera i el recolector. Solament els cercadors autoritzats podien accedir als llocs de producció. El robatori de plomes i ous de les zones humides per recolectors furtius, estava interdit, i per tant periòdicament es feien bans i crides per recordar-ho.

Les plomes es comptaven de dues formes: dues ales, 30 plomes; una coa, 12 plomes, o bé es comptaven per centenars, i a Mallorca, a més a més, per milers (Delort, 1970).

Malgrat les notícies sobre la producció i comerç de les plomes a Mallorca, sien escasses es poden reconstruir aproximadament les seves característiques i abast.

Algunes notícies sobre les plomes i el seu comerç

1364, 29 febrer

Urgint sien satisfetes les quantitats degudes al rector o a l'església d'Inca per primícies, sepultures, ploma, i altres drets (Arxiu del Regne de Mallorca AH f. 41).

1550, 27 maig

Gabriel Guixar, de sa Pobla acull Antoni Carbonell, de Muro «*la ploma de la Albufera*», que cultiven i recullen a mitges, des de Son Mieres al Cap de les Oques, és a dir, als llocs a on la barca no pot entrar, amb la condició que aquest no donarà ni vendrà a ningú les plomes, sinó que serà venuda al comprador Antoni Amer. La senyora de l'Albufera ja les ha venudes a raó de 40 sous el miler (Arxiu del Regne de Mallorca. Notari Joan Morro, M-529, f. 42v).

1561, 6 juny

Jeroni Castell i Moià, avui senyor de l'albufera, recorda que els arrendadors hagin de tenir xàrcia de caçar ocells, i ultra la renda hagin de donar cada any certs ocells i plomes, ara resulta que molts particulars entren a l'albufera i prenen plomes i pesquen peixos (Rosselló, 1999).

1569, 26 abril

Es mana als batles de Muro, Alcúdia i sa Pobla que facin crida pública que ningú gosi prendre ous d'ocells, plomes ni altra cosa de l'albufera, ni entrar-hi amb bestiar (Rosselló, 1999).

1569

Es prohibeix el pasturatge del bestiar i del robatori de plomes d'ocell dins l'Albufera (Deyà *et al.*, 1999).

1569

Aquests anys es prohibeix robar ous i plomes a l'Albufera, amb elles es feia gran comerç (Deyà *et al.*, 1999).

1576

Es prohibeix el pasturatge del bestiar i del robatori de plomes d'ocell dins l'Albufera (Deyà *et al.*, 1999).

1576, 11 setembre

Es comunica als batles d'Alcúdia, Muro i sa Pobla que han de fer crida pública manant que ningú gosi entrar dins l'albufera per prendre ous d'ocells, plomes, n'hi possar-hi bestiar (Rosselló, 1999).

1591, 21 juny

Es comunica als batles d'Alcúdia, Muro i sa Pobla que han de fer crida pública manant que ningú gosi entrar dins l'albufera per prendre ous d'ocells, plomes, n'hi possar-hi bestiar (Rosselló, 1999).

1591

Aquests anys es prohibeix robar ous i plomes a l'Albufera, amb elles es feia gran comerç (Deyà *et al.*, 1999).

1591

Es prohibeix el pasturatge del bestiar i del robatori de plomes d'ocell dins l'Albufera (Deyà *et al.*, 1999).

1608, 11 febrer

Inventari post mortem dels béns de Miquel Arnau, de les cases i celler de Sineu.

S'hi trobà un covo ple de plomes a les cambres (Rosselló, 2002).

Les plomes utilitàries

Les utilitats de les plomes eren diverses segons la seva qualitat, grossària, color, mida, consistència, procedència (ala, coa, coll, galtes, etc.) i de l'espècie d'aucell.

Plomes per a escriure

Les millors plomes per escriure eren les d'oca (*Anser anser*). Querol (2003) dona la següent definició: «Ploma d'oca: ploma d'aquest ocell, tallada en bisell, de manera adient, utilitzada per escriure o per practicar una incisió o erosió superficial a l'ocell de caça».

Les plomes que s'empraven per a escriure eren de diferents gruixes segons les necessitats cal·ligràfiques.

Als inventaris dels béns fets *post mortem* de notaris, escriptors, missers, religiosos, metges i altres persones dedicades professionalment a l'escriptura apareixen les plomes d'oca per escriure juntament amb els tinters, areners, ganivets per aprimar-les, etc. Es tracta de plomes d'oca o de altres ocells de mida gran, procedents de les ales, preferentment de l'ala esquerra, i de producció local, caigudes durant la muda anual de les

ànneres (*Anas*), oques (*Anser anser*), indiots (*Maleagris gallopavo*), faisans (*Phasianus colchicus*), cignes -insignes- (*Cygnus cygnus*), corbs (*Corvus corax*), àguiles (*Aquila chrysaetos*, desapareguda a Mallorca), mussols (*Otus scops*) i òlibes (*Tyto alba*), emprades en l'escriptura amb tinta entre el segle VI i el XIX. Les plomes de becada o cega (*Scolopax rusticola*), eren molt apreciades per l'escriptura i per fer rituals màgicocuratius (Moll, 2003).

Les plomes per escriure es conservaven dins una caps, anomenada plomer.

Plomes com utensili culinari

Un procediment molt antic per untar d'oli o matèria grassa la carn, especialment els rostits, el peix a la graella i els bolets, etc., era emprar plomes de gallina (*Gallus gallus domesticus*). El seu ús devia ser molt popular.

A la cuina medieval s'empraven les plomes de paó per presentar els plats de carn d'aquest animal, costum que ha perdurat fins els nostres dies per decorar plats de carn d'aus car la carn de paó no és del tot agradable.

S. XIV. Llibre de Sent Soví

A la recepta "*Qui parla con s'eperellen cabrits en ast ab la pell*", recomana "*e puy ab ploma de guallinas unte'l-ne altra vegada ab holi*" (Grewé, 2003).

S. XVIII. Cuina franciscana

Al receptari de cuina menorquina del segle XVIII de fra Francesc Roger hi figuren receptes a on s'empen plomes per untar: "*untaràs les perdius del batament ab dues plomes*", "*banyaràs el galldíndia ab tres plomes*", el peix "*ab tres plomes untaràs el tros d'enmig*" (Rotger, 2014). Gall d'Índia: indiots, *Maleagris gallopavo*.

Segle XVIII. Cuina carmelitana

El receptari de cuina vegetariana dels carmelites descalços inclou unes receptes de peix a la graella, i una de bolets a la graella, els quals s'untan d'oli amb l'ajut de plomes.

Lluç a la graella: “*ab una escudella hi posaràs suc de taronja i pebre i oli, i ab una ploma lo untaràs per sobre de una part i altra*”.

Verats i llisses a la graella: “*los aniràs untant de oli ab unes plomes*”.

Calamars a la graella: “*ab unes plomes los untaràs de oli, tarinxa i pebre*”.

Rovellons a la graella: “*los untaràs de oli ab unes plomes*”.

(Francesc del Santíssim Sagrament 2004: 204, 229, 233, 238).

Segle XVIII. Cuina agustina

Fra Jaume Martí i Oliver, frare agustí i cuiner, utilitza les plomes en la pastisseria: per al vernís de pasteló l'untarà «*ab una ploma*», amb ous, suc de llimona i sucre (Martí, 1989).

1382, 3 gener

Un cas curiós d'utilització de les plomes de gallina. Les plomes de gallina fresques foren l'indici d'un robatori fet per captius residents a Binissalem.

Declararen que havien sopat d'arròs i botifarra, manco un, que com era sarraí havia menjat sardines salades. Davall la màrfega s'hi trobàren “*lanes pelades fresques, e atropar plomes de galines e ventrei de galines e molt ossos de bestiar de lana*”(Canals, 1989).

Màrfega: tela farcida de palla. De l'andalusí almarfaca (Corriente, 1999).

Plomes per a ventalls

A Mallorca des del segle XIII s'empraven les plomes de paó (*Pavo cristatus*) per fer ventalls. El paó o pago

formava part de l'avifauna salvatge i domèstica. Com animal comestible, figura als receptaris medievals com el *Llibre de Sent Soví*.

Des del segle XIII ja s'empraven les plomes de paó per fer ventalls.

1367

A un inventari d'aquest any hi consta “un ventayl de plomes” (Alcover i Moll, 1993).

1505, 9 setembre

Inventari dels béns de Jaume Riudavets. Dins una caixa d'àlber s'hi troba «*Primo un ventall petit de ploma de pago*» (Rosselló 1998).

Àlber: arbre de fusta blanca, *Populus alba*.

Plomes per a plomalls (eina)

Els plomalls són una eina emprada en la neteja domèstica composta d'un feix de plomes lligades que serveix per a espolsar, emprats des de temps antic. Actualment es fan de fibres sintètiques.

Plomes per a plomalls (indumentària)

A la Mallorca tradicional no s'empraven plomes en el bradat, en canvi es recollien i es comercialitzava per a l'exportació.

Agró (*Egretta*, *Ardea*)

Les plomes més apreciades per a la decoració de capells i per a l'exportació, eren les d'agró blanc (*Egretta garcetta*) i agró blanc gros (*Egretta alba*). Els agrons tenen unes plomes blanques, llargues i fines al clotell i al dors, molt apreciades i cercades per a l'ornamentació de xapells. Han estat caçades des del segle XVI a l'Albufera de Mallorca (Mas, 1999a; 1999b).

Vultur (*Aegypius monachus*)

1415, 15 setembre

Fra Santapau, de Pollença, compra 40 plomes de voltor, tal vegada per ser utilitzades en el ball de les Àguiles (Mayol Llompart, 2008).

Plomes de flamencs

Les plomes de flamencs dels estanys de Formentera eren propietat de l'arquebisbe de Tarragona per dret de conquesta.

Plomes d'ocells no identificades

1414

A un inventari consta «un cofre ple dels plomalls per als tornejadors» (Alcover i Moll, 1993).

Altres plomes s'empren especialment per a les desfresses i per a la confecció de boàs.

Boà: peça llarguera de pèl o de plomes, que les dones duen embolicada pel coll per abrigar-se.

Les plomes en la falconeria

El manteniment del plomatge dels ocells de presa vius, en perfecte estat era una de les funcions cabdals del falconer.

Empelts de ploma

Les plomes de falcó (*Falco*) i altres ocells de presa caigudes durant la muda eren recollides amb molta cura perquè servien per fer empelts quan un falcó se li rompia una determinada ploma. L'empelt de plomes és una tècnica que es troba força documentada. Cada tipus de ploma dels ocells de presa tenia un nom determinat. El comerç de plomes de falcó procedents de la muda era molt rendible (Rosselló i Bover 2003).

Els manuals medievals de falconeria expliquen amb il·lustracions la tècnica de l'empelt, com és el cas de Pedro López de Ayala (1332-1407), autor del *Libro de la caza de aves*, escrit el 1386 a on explica en

tot detall la tècnica «de cómo se deben injerir las plumas quebradas» (López, 1993).

L'autòpsia

Quan moria un ocell, apreciat pel rei, especialment si es sospitava d'una mort intencionada, normament un ocell exòtic o un ocell de presa, se li feia l'autòpsia per esbrinar les causes. I així s'enviaven al rei les ales i la coa per a l'examen de les plomes, degut al seu valor econòmic i decoratiu.

1330, 2 març. Ciutat.

Despeses de la Procuració Reial per l'autòpsia d'un papagai.

«Divendres a II de mars pagam an Jacme Cama, mercader, per un papagay quen compram a ops del senyor Rey, que morí assí e trametem mort per en Guillem Palau en Rosseyló, 5 lliures» (Vich i Muntaner 1945).

Plomes per a coixins i semblants

Als inventaris dels habitatges solen consignar-se els travessers i coixins els quals generalment es troben a les cambres.

Aquí registram una mostra dels que porten un farciment de plomes degut a la gran abundància de registres.

Els coixins s'omplien de diversos tipus de fibra segons el poder adquisitiu del propietari.

Les fibres d'origen vegetal eren més barates. Les més assequibles eren les de palla d'ordi.

Quan es venia un esclau es feia constar que no es pixava al llit.

El farciment dels matalassos amb llana era propi de les classes més afavorides.

Els coixins es revestien amb coixineres de qualitat diversa. Les coixineres més selectes eren les de peluix.

1342

Inventari dels béns de Ferrer de Rosselló, pare de Na Saura, muller del noble En Sanxo.

Entre les robes s'hi trobaren quatre coixins blancs de peluixell.

Peluix: vellut de llana o seda amb pèl tallat de llargària regular.

Plomes d'ocells no identificats o ploma vera

1256, agost

Testament de Benet d'Arters, rector de l'església de Manacor. Exposa que té 7 coixins amb uns capsals plens de plomes.

1268, 15 maig

Bernat Company i Guillen de Llagostera, marmessors del testament de mestre Ponç des Colomers, procedeixen a fer inventari dels béns. A la casa hi ha un travesser vermell i un altre travesser (Rosselló, 2004).

Travesser: coixí llarg que va de banda a banda dell lit. N'hi havia farcits de ploma i altres de fluixell.

Fluixell: pelussa fina o plomissó dels ocells.

1348, 13 juny

Inventari dels béns de Na Francisca, dona de Bartomeu Cifre. Institueix hereu universal al convent de Santa Clara de Ciutat.

Hi figura un llit de posts amb màrfega, matalàs i travesser (Sastre, 1993).

Matalàs, de l'andalusí almatrah (Corriente, 1999).

1364, 12 desembre

Alexandre Corp ven la seva alqueria de Calvià per deutes.

Al dormitori hi ha 3 llits de posts amb màrfegues i 3 travessers de ploma o coixins

llargs que van de banda a banda del llit (Rosselló, 1987).

1371, 13 octubre. Sóller

Inventari dels béns de Jaume Busquets de Biniaraix.

Hi ha ítem sis coixins de ploma amb coberta (Pérez, 1976).

1373

A un inventari d'aquest any es menciona "un capçal de ploma" (Alcover i Moll, 1993).

1375

Inventari de la casa de Nunis, de Ciutat. S'hi troba un capçal o coixó de llit, de plomes llistat, i un coixí de fluixell sense cobertor i vuit coixins de plomes sense cobertor (Llompарт *et al.*, 1988).

1375

Inventari de la Torre dels Enegistes de Manacor. S'hi trobà quatre coixins de ploma "modici valoris" (Llompарт *et al.*, 1988).

1382, 26 març

Inventari des béns de Guillem Fuster, prevere.

A la seva casa de Felanitx a on vivia, a la cambra hi havia un travesser blanc ple de plomes i 4 coixins plens de plomes (Rosselló, 1973).

1404

Jaume Ballester, de Manacor, procedia a fer inventari de les robes que tenia en societat de sa difunta muller Na Marió. Hi tenia entres coses, dos coixins de plomes amb els seus cobertors.

1445, 4 juny

Inventari *post mortem* dels béns de Joan Pi, àlies Fiol, habitador de l'alqueria Biniali.

S'hi trobà a la casa de la cambra a on lo dit difunt dormia: «*un treveser de ploma e hun matalaff de cànem blanch*», i «*quatre coixins, hun de fluxell e tres de ploma, sens cubertes*».

En la casa del celler s'hi troba: «*hun lit ab sinch post e dos petges ab màrfagua plena de palla ab hun trevesser de ploma e matalaff de cànem blanch*».

En la cambreta s'hi troba «*hun trevesser de ploma*» (Rosselló, 2006).

Plomissó: plomes petites dels ocellets de niu: plomes petites i finíssimes que tenen els aucells davall les plomes grans amb les quals es farcien els coixins.

1452, 23 febrer

Antònia, viuda del venerable Guillem Coma, de Ciutadella, vol canviar de domicili i guardar les coses i béns en la casa de Martí de Fillera per això procedeix a fer inventari. Té sis coixins de fluxell (Rosselló, 1982).

1452, 11 desembre

Inventari de béns que fa Bernat Ferrer, curador de l'herència que ha rebuda Berenguer Sintès, ara absent de Menorca.

A l'alberg de Ciutadella hi tenia un travesser amb llistes blaves de fluxell, oldà (Rosselló, 1982). Oldà, vell.

1457

Inventari dels esclaus i els seus béns de Son Torrella.

A «*la cambra apellada de la esclava*» hi havia «*un tranesser de fluxell*» valorat en 39 sous (Bestard, 1978).

1462, 24 març

Inventari dels béns d'Antoni Huguet, fet pel seu fill Antoni.

A la casa del carrer Major de Bunyola, shi trova a la despesa de l'entrada:

«*Ítem dos cuxins ab cubertes de ploma. Ítem hun travasser*» (Rosselló, 1995).

1463, gener

Inventari de l'alqueria Marratxí fet pels hereus de Joan de Sales.

En una cambra que treu porta a l'entrada de dit casat s'hi trobà «*hun travesser de fluxell, dos coixins de fluxell ab cuberts de bri*».

En una cambra que treu porta al menjador de dit casat, «*un traveser de fluxell*», i «*un traveser de ploma*».

A una altra cambra que treu porta al menjador, s'hi trobà «*hun traveser de fluxell*» (Rosselló, 1985).

Bri, teixit de fil de lli.

1465, 10 desembre

La casa i botiga de Pere Ylari es trobava a la plaça de Cort, de la parròquia de Santa Eulàlia de Ciutat. A la mort de Caterina, viuda de Pere Ylari, la filla i hereva Margalida Ylari, ordena que es faci inventari dels seus béns.

Inventari del botiguer Pere Ylari, difunt.

A la cambra es trobà: «*hun traveser ple de plome*» i «*dos coixins sens coberta, plens de ploma*».

A una altra cambra, s'hi trobà «*hun traveser ple de ploma*» (Segura i Barceló, 2013).

1466

A un inventari es menciona «*hun capçal de fluxell e hun coxí de fluxell*» (Alcover i Moll, 1993)

1468

A l'alqueria de Santa Ponça, al dormitori o cambra d'en mig de la torre hi ha un llit amb una capçalera de ploma o coixí llarg que ocupa de banda a banda del llit (Barceló, 1996).

1469, 22 agost

Inventari dels béns de Bartomeu Bonet de Santanyí.

S'hi troba "*en la cambra de la portela. Ítem un cuxi plen de plomes*". I "*en la cambra en la qual es passat de aquesta vide de dit defunt. Ítem un travesser lisat plen de ploma*" (Barceló, 1995).

1471, 20 juliol

Inventari dels béns de Gabriel Gual, ciutadà de Mallorca, a la seva alqueria dita s'Arissal, en el terme de Sencelles.

S'hi trobà "*primo en la cambra de la casa de la dita alqueria hun lit encaxat nou ab banqual ab son matalaf de lana e travesser de fluxell tots bons*."

Ítem en la casa del seller. Dins una cambreta hun lit, una màrfega, hun traveser de feuxell, una vànova bona migansera e una pesa de cortina blava, hun coxí sens coberta de feuxell bo" (Rosselló i Vaquer, 1993).

1477, 14 agost

Inventari dels béns de l'heretat de Joan Dameto, cavaller.

A l'alqueria coneguda com la de devall de l'alqueria Blanca s'hi trobà "*Ítem un travesser de fluxell vell*" (Rosselló, 1995).

1477, 20 setembre

Inventari dels béns de la rectoria de Muro.

S'hi troba "*en la cambra del pati. Primo hun llit gran de posts ab bancal e banqueta ab sa màrfega e travesser de*

ploma ab un matalaf de lana ab la cuberta vermella" (Rosselló, 1990).

1486, 30 octubre

Inventari dels béns de Francesc de Sant Martí en l'alqueria Parola, de Lluí.

S'hi troba en la cambra un llit groc i pintat "*ab un traverer de ploma*" (Albertí i Rosselló, 2001).

1494, 25 febrer

Inventari dels béns de Francesc Pons, barber, que vivia en el carrer de Santa Clara de Ciutadella.

A la casa s'hi trobà: "*Ítem hun travesser e hun coxí de ploma o fluxell vell*" (Rosselló, 1998).

1494, 30 agost

Inventar post mortem dels béns del menor Sebastià Ferretjans, nét i hereu de Sebastià Ferretjans, de Puigpunyent.

A la possessió i a la cambra de darrera hi havia quatre coixins plens de plomes (Rosselló i Segura, 1996).

1496, 11 març

Inventari de l'alqueria de Santa Ponça.

S'hi troba, en lo menjador de la torre: "*hun travesser de fluxell, un coxí de fluxell ab sa coberta*".

En la cambra d'enmig de la torre: "*hun travesser de ploma*".

En la recambra de la dita torre: "*hun travesser de ploma*" (Barceló, 1996).

1504, 18-19 abril

Inventari dels béns de Mossèn Jaume Berad.

En el casal de Manacor en "*la cambra de la cantonade, [s'hi trova] tres coixins de fluxell ab ses cubertas*" (Rosselló i Vaquer 1991).

1504, 24 abril

Inventari de la possessió de Bellver.
*“En la cambra, hun travesser de ploma.
 En l'altra cambra, un travesser de ploma”.*

1504, 31 maig

Inventari de la possessió de Ramon Gual a Marratxí.

S'hi troba en la cambra: *“Ítem hun coxí de fluxell ab sa cuberta apadassada”* (Barceló, 2002).

1505, 9 setembre

Inventari dels béns de Jaume Riudavets.
*“En la recambra: Ítem tres coxins de ploma, lo un dels quals és ab sa coberta guarnida de cea ço és lista texida ab vetes de grana.
 En la cambra del menjador que stà al cap de la escala: Ítem tres coxins de ploma sens cuberta”* (Rosselló, 1998).

1507, 12 agost

Inventari de la possessió de Son Bujosa de Banyalbufar.

Dins la cuina s'hi troba *“un coxí de ploma vell”* (Rosselló i Albertí, 1995).

1515, 12 juny

Inventari dels bens de Pere Joan de Sant Joan fet per la seva viuda Caterina Cotoner.

A les cases de la possessió anomenada Ariany en el terme de Petra, en la cambra del menjador s'hi trobà *“Ítem un lit de camp vell ab hun matalaff de palla e dos de llana de lit de repòs e hun travesser de ploma vell tot”* (Rosselló, 1994).

1517, 15 febrer

Inventari de la possessió de Son Valentí de Banyalbufar que fou del difunt Teseu Valentí.

S'hi trobà en la sala: *“primo dos cuxins de lit hun de ploma, altra de fluxill. Estimats en XVII sous”.*

“En la cambre: primo un lit de posts ab dues màrfegues, un travesser de ploma. [Estimat en] IIII sous” (Rosselló i Albertí, 1995).

1517

Inventari de la possessió de Son Valentí, de Banyalbufar.

En la sala s'hi troba: *“dos cuxins de lit, hun de ploma, altre de fluxill. Estimats: XVII sous”.*

A la cambra s'hi troba *“un lit de posts ab dues màrfegues, un travesser de ploma: IIII sous”* (Albertí et al., 2002).

1519, 4 gener

Inventari dels béns de Pere sa Forteza.

A la seva possessió en el terme de Puigpunyent, a la cambra dels fills hi havia dos coixins de fluxell, un amb coixinera, i l'altre descobert.

A la cambra de la senyora hi havia dos coixins de fluxell (Rosselló i Segura, 1996).

1521

Inventari dels béns de mestre Bartomeu Pol, Fuster, de Ciutat.

En la cambra s'hi trobà *“Ítem quatre coxins de fluxell, diu sa muller són de una tia sua, pur verdós”* (Cerdà, 2016).

1527

Reclamacions de Violant Angelats, viuda de Nicolau Angelats, a causa de les malifetes de les germanies.

“Ítem dos coxins de fluxell” que estima en 4 lliures. En rebé 1 lliura, 12 sous.

“Ítem dos coxins de fluxell” i altres robes que tenia a Sóller, estimades en 13 lliures, 12 sous. En rebé 9 lliures (Pérez 1976).

1527, 28 març

Inventari dels béns de l'heretat de Guillem Noguera, de Superna.

A la cambra de dalt hi havia un travesser de ploma mig usat i cinc coicins de ploma entre grans i xics, sense cobertes, mig usats.

A la cambra de damunt, anomenada la cambra nova hi havia un travesser de ploma, vell.

A la cambreta del celler hi havia un traveser de ploma, vell i esquinçat (Rosselló i Segura, 1996).

1552

Inventari dels béns de la possessió de Son Moragues de Valldemossa.

En la cambra o sotoll alta a on dormia la dona Joana un llit amb *“una flasada cardada e hun travesser de ploma”* (Muntaner, 1980).

Sotoll, fonament d'una paret.

1557, 16 març

A l'alqueria Torratxí d'en Socies, a la cambra s'hi troba *“un lit encaxat gran ab se màrfgue de palle y travesser de ploma tot vell”* (Font, 1978).

1569, 6 gener

Inventari de l'alqueria de Lluccamar, de Sant Llorenç des Cardassar.

“A la cambra, ítem dos cuxins de fluxell bons.

En lo studi, ítem quatre cuxins de fluxells, vells

1582, 25 juliol

Inventari dels béns de Joan Ramon d'Aiamans, fill de Bartomeu Ramon, fet per la seva viuda Aina Villalonga, del lloc d'Aiamans.

“Ít. Un coxí de fluxell y duas stormies plenas de palle” (Capó, 1985).

Estormia, de l'àrab marroquí *stormyya*, coixí cilíndric de cuir o llatra, farcit de palla. Paraula amb el mateix significat a Mallorca i al Marroc (Corriente, 1999).

1582, 11 agost

Inventari *post mortem* dels béns de Joan Ramon d'Aiamans.

En el lloc d'Aiamans s'hi troben: *“un coxí de fluxell y duas stormies plenas de palle”* (Capó, 1985).

Ploma de cigne (Cygnus cygnus)

1745

Es prohibeix matar cignes de l'Albufera o agafar les cues dels cignes (Ordinas 1999).

1801, 15 febrer

La dona Maria Caro i Sureda, muller de Pedro Xanti, filla de Pere Caro i Margalida Sureda Valero, marquesos de la Romana, lloga durant 4 anys a Miquel Bennàssar i Riutort, de sa Pobla, la gran Albufera. S'estableix que si el conductor mata algun cigne guardarà la pell i les plomes per la senyora i aquesta donarà 2 duros de plata per gratificació.

Ploma de colomins (Columba)

1685

Inventari de la possessió de Son Orlandis d'Andratx.

En la cambra de mar s'hi troben *“dos coxins lo un de galta de colomina vell y lo altre de draps blanch gran usat”* (Quetglas 2006).

Colomina: femella de colomí.

Colomí: colom jove.

Plomes emprades en bruixeria

Algunes plomes de falcó (*Falco*), el voltor (*Aegypius monachus*), l'àguila (*Aquila chrysaetos*), i d'ocells exòtics, eren

emprades a Mallorca en la bruixeria. Formaven part de la farmacopea màgica.

Les plomes d'abellerol (*Merops apiaster*), arner (*Alcedo atthis*), cadernera (*Carduelis carduelis*), miloca (*Neophron pernopteus*), Aureolinus funereus, mussol (*Otus scops*), òliba (*Tyto alba*), puput (*Upupa epops*), tórtora (*Streptopelia turtur*), i xoriguer (*Falco tinnunculus*), s'empraven com a amulets curatius (Moll, 2003).

Plomes usades com a pinzells

Els miniaturistes medievals empraven plomes d'ocells com a pinzells.

Les plomes remeres situades a les puntes de les ales de la becada (*Scolopax rusticola*) es deien plomes de pintor i era la part més cobdiciada, a més de la carn. Són unes plomes de 3 a 4 centímetres de longitud extraordinàriament rígides i fines.

Les dues plomes de cada ala són idèntiques però diferents d'un exemplar a altre. Les taques els diferencien. Eren utilitzades pels miniaturistes.

Les plomes de la becada eren molt apreciades per l'escriptura i per fer rituals màgicocuratius (Moll, 2003).

Les plomes remeres situades a les puntes de les ales de la cega es deien plomes de pintor i era la part més cobdiciada, a més de la carn. Són unes plomes de 3 a 4 centímetres de longitud extraordinàriament rígides i fines.

Els pintors medievals de miniatures suplien la manca de pinzells fins per plometes d'oronella dels extrems de les ales especialment per puntejar

Les plomes remeres dels faisans situades a l'extrem de cada ala són més llargues que les de la cega i servien per pintar i escriure als miniaturistes.

El 1752 John Armstrong (?-1758?), escrivia parlant de Menorca: "*las golondrinas [oronelles, Hirundo rustica]* y

vencejos [falzies, Cypselus apus] son muy numerosos durante el verano. El coronel Des Puig, actualmente prisionero de guerra aquí, me aseguró que un famoso pintor de miniaturas italiano, a quien conoció en Florencia, el uso de las pequeñas plumas puntiagudas del ala de los vencejos, como pinceles: yo me procuré algunas de ellas y hallé que efectivamente respondían al expresado fin, cuando es necesaria una punta fina" (Armstrong, 1990).

Els traductors de l'obra, Joan J. Vidal i Sebastià Sapiña, afegeixen una nota: "*también se usa para este fin cierta pluma del ala de la becada*", [cegues o becades, *Scolopax rusticola*].

Plomes usades en instruments musicals

A Castella per fer sonar la ximbomba poden utilitzar, una "*pluma de ave rapaz*". en comptes d'una canya (Díaz, 1986).

Mallorca lloc de pas de comerç de plomes

Les plomes ornamentals o decoratives

Eren cobdiciades pel reis i magnats de tot arreu, com les pells d'animals exòtics, els ous, les banyes, les dents, etc.

Les plomes s'empraven per a la decoració de capells, broderia, joieria i indumentària diversa. En la tradició xiïta tenen un gran valor per la seva simbologia religiosa en els passos processionals (*A'lām*) del mes sagrat de Muharram. Deu ser la festa popular a on més plomes decoratives s'exhibeixen.

Mallorca era un lloc de trànsit de plomes exòtiques pel comerç europeu.

Les plomes tenien l'avantatge de pesar poc, ser flexibles i resistents i ocupar no gaire espai, i alhora no necessitaven de cures especials per al seu transport, tot això permetia el seu fàcil comerç caravaner i marítim juntament amb altres productes

d'animals exòtics procedents de terres subsaharianes i des de temps remots, com de 322-312 a.C. (Mederos, 2006), a més d'animals vius com lleons (*Panthera leo*), camells (*Camelus*), lleopards (*Panthera pardus*), hienes (Hyaenidae), moneies (Cercopithecoidea), osos (Ursidae), girafes, etc., per a la casa de les feres que conservaven les col·leccions reials, o sia els incipients parcs zoològics, i sobretot falcons i altres aus de presa (Rosselló i Bover, 1995, Bover i Rosselló, 2004).

També s'importaven ocells exòtics i les seves plomes, de la costa occidental d'Àfrica, via les illes Canàries, lloc de pas i d'exportació d'ocells (Torres Santana 1985-1990), com papagais (Psittacidae) coneguts a Mallorca ja en temps de Ramon Llull (Renedo, 2008), gallines morisques anomenades d'Índia o de Guinea (Numididae), etc., per medi dels mercaders mallorquins.

Hi havia dues rutes per arribar a Mallorca.

La via canària. Les mercaderies provenien de la costa subsahariana. Arribaven a les Canàries i d'allí a Mallorca. Portaven productes exòtics, pells, plomes, animals vius i esclaus canaris i negres.

La via de Berberia. Les mercaderies provenien de terres subsaharianes, travessaven el Sahara amb el comerç caravaner fins a la costa mediterrània de Berberia, com el port de Tilimcen.

Unes passaven per les illes Canàries, i altres travessaven el Sahara amb el comerç caravaner i després passaven la mar. Per les seves característiques podien arribar de contrabandol.

Plomes d'estruç comú (Struthio camelus camelus)

Les plomes decoratives més preuades eren les d'estruç (*Struthio*), originàries d'Àfrica del Nord, i de plomatge negrós, les

de paons o pagos (*Pavo cristatus*) i garces (*Ardea*), aquestes dues darreres de producció local.

S'empraven a l'indumentària, decoració de capells, etc. Avui les plomes d'esturç, a més s'empren per fer plomalls per a la neteja d'ordinadors i aparells electrònics per les seves propietats estàtiques.

Les plomes d'estruç simbolitzaven el poder.

El Bestiari diu: «*Lo esturç si és un gran ocell, e ha alles, mes no pot volar, e ha fets los peus així com a camell, E com fa sos ous, si-ls pon en la arena*» (Bellés, 2010).

S. XIV

Les grans caravanes arribaven a Tilimcen (Algèria), carregades de productes subsaharians com plomes d'estruç (Dufourcq, 1966).

Des de Mallorca seguien cap a Barcelona, Gènova i fins hi tot Amberes, i d'allí arribaven a les corts i mercats europeus de l'època. Era el mateix trajecte que seguien les pells suntuoses, animals vius més o menys exòtics, i altres productes exòtics.

1374, 18 maig

Angelo de Gora trametia des de Mallorca amb la coca de Joan Gerbi, a Pisa, diverses mercaderies, entre elles plomes d'estruç (Morro, 2009).

1458

Inventari dels béns del rei Alfons V (1396-1458). Tenia «*un gran plomay de plomes d'estruç lo qual serveix del dits elmes*» (Alcover i Moll, 1993).

Elmet, elm de poc gruix i que generalment només cobria el crani, sense gola ni visera.

1494, 9 maig

Gaspar Orrigo, genovés de Portomorisso, de la ribera de Gènova, i Sidi Jafar Alcastalli, moro de la ciutat d'Alger de Barbaria, i Salomó Malaquí, jueu, confessen que han estat fets i concordats «*e en lengua catalana ordonats los capítol deval scrits*». Benet Bofí, mariner, ha d'anar a València amb dits Jafar i Salomó peri transportar mercaderies i 300 massos de plomes d'esturços (*Struthio* sp.), i després retornaran a Ciutadella de Menorca (Arxiu del Regne de Mallorca Prot. Rafel Valls, V-115, f. 33-41).

Maç: feixet de coses juxtaposades, manoll.

1865, març 12

Al-Tayyib ben al-Yamani informa a Abraham i Jacob Corcos, germans i jueus, que el Sultà del Marroc ha donat ordres precises sobre el cas de les plomes d'estruc (Abitbol, 1998).

Els jueus Corcos eren els encarregats de proporcionar a la cort del Marroc objectes de luxe, com teteres d'argent, joies, rellotges, etc.

Mallorca, lloc de consum de plomes

El consum de plomes de baix cost com les de gallina, deixa molt poc rastre escrit.

Les plomes emprades en l'escriptura necessitaven d'una intervenció mínima d'un artesà per a la sera manipulació, el qual podia ser suplert per l'usuari. El seu preu devia ser modest.

Les plomes emprades per a farciment de coixins i travessers destinats a persones de classe alta, degut al cost de la recol·lecció i la confecció dels coixins i semblants.

Les plomes més cares eren les destinades a la indumentària degut al cost de la recol·lecció i l'escassetat de la producció a l'Albufera. Les més exòtiques,

i per tant més cares, eren les d'estruc, provinents de la llunyana Àfrica.

Emperò les més sol·licitades eren les de falcó caigudes durant la muda emprades per a substituir-les per plomes rompudes.

Bibliografia

- Abitbol, M. 1998. Les commerçants du roi = Tujjâr al-Sultan: une élite économique judéo-marocaine au XIXe siècle. Paris: Maisonneuve & Larouse.
- Albadalejo Sánchez, M.J. 1990. Flamencos en Ibiza: compra de sal, y expolio a naves mallorquinas, 1412-1416. In: VIII Jornades d'Estudis locals. El comerç alternatiu: corsarisme i contraban, ss. XV-XVIII. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics, 41-54.
- Albertí, J. i Rosselló, R. 2001. Castell-Llubí 1229-1600. Dins: Història de Llubí. Volum I. Mallorca: Cristòfol Rosselló Perelló, p. 123-365.
- Albertí, J., Rosselló, R. i Vibot, T. 2002. Son Valentí, Son Balaguer, Ses Mosqueres: una història, un territori. Banyalbufar: Associació Cultural Bany-Al-Bahar.
- Alcover, A.M. i Moll, F. 1993. Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, obra iniciada por Antoni Maria Alcover, redactat per Francesc de B. Moll, amb la col·laboració de Manuel Sanchís Guarnier i d'Anna Moll Marquès, 10 vol., Palma, Edit. Moll.
- Armstrong, J. 1752. *The history of the island of Minorca*. London: Impr. C. Davis, 1752. Altres ed.: 1754, 1769, 1782, 1930, 1956, 1971, 1978, 1990.
- Barceló, M. 1995. Inventari dels béns de Bartomeu Bonet de Santanyí. Dins: *Festes de Sant Jaume, Santanyí 1995*. Santanyí: Ajuntament de Santanyí.
- Barceló, M. 1996. Aspectes de la vida quotidiana medieval a Calvià. Calvià: Ajuntament de Calvià.
- Barceló, M. 2002. Inventari de la possessió de Ramon Gual a Marratxí, 1594. Dins: III

- Jornades d'Estudis locals a Marratxí. Marratxí: Ajuntament de Marratxí. Àrea de Cultura.
- Bellakhdar, J. 1997. La pharmacopée marocaine traditionnelle : médecine arabe ancienne et savoirs populaires. Casablanca : Le Fennec ; Paris : Ibis Press
- Bellés, X. 2010. Bestiari: bestiari català. València. Universitat de València.
- Bover, J. i Rosselló, R. 2003. La falconeria a les Balears, s. XIII-XV. Mallorca: Roig i Montserrat.
- Bover, J. i Rosselló, R. 2004. Algunes notícies sobre animals exòtics: El col·leccionisme reial d'animals exòtics als segles XIV i XV : el castell reial de l'Almudaina com a lloc de pas. *Randa*, 53: 17-27
- Canals i Frontera, F. 1989. Aproximació socio-econòmica a Binissalem en el segle XIV. Palma: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Direcció General de Cultura 22-23.
- Capó, J. 1985. Història de Lloseta. Volum primer: De la prehistòria al segle XVI. Mallorca.
- Corriente, F. 1999. Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance. Madrid: Gredos.
- Delort, R. 1978. Le commerce des fourrures en Occident à la fin du moyen âge: vers 1300-vers 1450. Rome: École française de Rome; Paris: Diffusion de Brocard, 2 v. (Bibliothèque des écoles françaises d'Athènes et de Rome; 236).
- Deyà, M.J., Mas, A. i Rosselló, R. 1999. Història d'Alcúdia: el segle XVI. Alcúdia: Ajuntament d'Alcúdia.
- Díaz, J. 1986. Instrumentos populares. Valladolid. Obra social de la caja de Ahorros.
- Dufourcq, Ch.E. 1966. L'expansion catalane et le Magrib. Paris PUF.
- Font i Obrador, B. 1978. Historia de Llucmajor. Volumen tercero: El siglo XVI. Mallorca : Gràf. Miramar.
- Grewé, R. (edit) 2003. Llibre de totes maneres de potatges de menjar. Sent Sovi. Barcelona. Barcino.
- Martí, J. 1989. Receptari de cuina del segle XVIII. Edició de Joan Miralles i Montserrat. Barcelona. Publicacions de l'abadia de Montserrat.
- Mas, A. 1999a. Les Albuferes d'Alcúdia. In: Història d'Alcúdia: de l'època islàmica a la germania. Ajuntament d'Alcúdia.
- Mas, A. 1999b. Les comunes d'Alcúdia. In: Deyà, M.J., Mas, A. i Rosselló, R. (edit.). Història d'Alcúdia: el segle XVI. Ajuntament d'Alcúdia. 175-198.
- Mayol Llompart, A. 2008. La festa a l'època medieval: Pollença 1350-1450. Pollença: El Gall Editor
- Mederos Martín, A. 2006. El periplo norteafricano de Ofelas. A: Gerón, v. 24, n. 1: 65-84.
- Moll i Marquès, M. 2003. Medicina popular menorquina: segles XVI-XXI: plantes, animals, minerals i altres modalitats curatives. Palma: Documenta Balear.
- Morro, G. 2009. La marina medieval mallorquina 1250-1450. Palma. Documenta Balear.
- Muntaner, J. i Argente, J.F. 1980. Introducció a la historia de Valldemosa. Tomo I. Mallorca.
- Ordinas, G. 1999. L'explotació de l'Albufera als segles XVII, XVIII i XIX a través dels arrendaments. I Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia. Ajuntament d'Alcúdia. 51-62
- Pérez Ferrer, F. 1976. Les germanies i Sóller. Palma de Mallorca: Impr. Mn. Alcover.
- Querol San Abdon, Jordi, 2003. Material per a un diccionari històric del català científic medieval: el vocabulari tècnic de l'art de la falconeria. Bellaterra. Universitat Autònoma. Facultat de Veterinària.
- Quetglas i Bauçà, F.M. 2006. Son Orlandis, segles XVI-XVII : aproximació crítica als factors determinants del seu procés evolutiu. Andratx: Ajuntament d'Andratx , Palma : Leonard Muntaner.
- Renedo i Puig, X. 2008. El papagai i l'Orient : notes sobre la història del papagai a l'edat mitjana. *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 49: 367-391.
- Rosselló Vaquer, R. 1982. Santa Maria de Consolació: notes històriques. Santanyí: l'autor.
- Rosselló Vaquer, R. 1985. Inventari de l'alqueria Marratxí. A: Pòrtula: informatiu cultural de Marratxí, 41.

- Rosselló Vaquer, R. 1987. Notes històriques de Calvià: segles XIII-XVI. Calvià: Ajuntament de Calvià.
- Rosselló Vaquer, R. 1991. Notes històriques de la Albufera. A: Algebellí, 194: 34.
- Rosselló Vaquer, Ramon, 1998. Noticiari de Menorca. Felanitx : l'autor
- Rosselló Vaquer, R. 1999. Notes històriques : miscel.lània. Sant Llorenç des Cardassar : s.n.
- Rosselló Vaquer, R. 2002. Noticiari de Llorito : segles XIII-XX. Mallorca : l'autor
- Rosselló Vaquer, R. 2006. Noticiari de Biniali. Mallorca.
- Rosselló, R. i Albertí, J. 1995. Història de Banyalbufar: segles XIII-XVI. Palma : Leonard Muntaner.
- Rosselló, R. i Bover, J. 1995. Camellos y leones de Berbería para el rey de Cataluña-Aragón, 1373. *Kasbah*, 6 : 4-5.
- Rosselló, R. i Bover, J. 2003. La Falconeria a les Balears. S. XIII-XV. Consell Insular de Mallorca.
- Rosselló, R. i Vaquer, O. 1991. Història de Manacor: el segle XVI. Mallorca.
- Rosselló, R. i Vaquer, O. 1993. Història de Sencelles i Costitx 1229-1600. Palma: Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports.
- Rotger, Fra Francesc 2014. Art de la cuina. Institut Menorquí d'Estudis.
- Sastre, J. 1993. Notas sobre alimentación en la Mallorca medieval. *Anthropologica*, 13-14: 251-264.
- Segura, M.A. i Barceló, M. 2013. Inventari del botiguer Pere Ylari (1465). *Boll. Soc. Arqueo. Lul.liana*, 69: 299-309.
- Torres Santana, E. 1985-1990. Notas sobre el comercio de pájaros canarios en el siglo XVII. Dins: Serta gratulatoria in honorem Juan Régulo. La Laguna: Universidad de La Laguna, 3: 885-893.
- Vich, J. i Muntaner, J. 1945. Documenta Regni Majoricarum: miscelánea. Palma de Mallorca: Amengual y Muntaner.